

УДК 347.77.028:631.526.32

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-5-14>

Удовиченко С.М.
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач сектору інтелектуальної власності та правового забезпечення
Донецької державної сільськогосподарської дослідної станції
Національної академії аграрних наук України*

Udovychenko Svitlana
*Candidate of Sciences (Economics), Senior Staff Scientist,
Head of the Intellectual Property Sector and Legal Provision,
Donetsk State Agricultural Experimental Station
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

КОМЕРЦІЙНИЙ ОБІГ НАСІННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СОРТІВ РОСЛИН

COMMERCIAL SEED TRAFFIC: ISSUES OF LEGAL PROTECTION OF PLANT VARIETIES

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються правові аспекти захисту інтелектуальної власності на сорти рослин на українському ринку насінневої продукції, який залежить від подальшого зростання врожайності зернових культур. Удосконалення сортових якостей вирощуваних культур та підвищення якості насіннєвого матеріалу є результатом ефективної селекційної роботи. Акцентовано увагу на складності проведення оцінки вартості сортів, яка необхідна для введення нового сорту у комерційний обіг. Відзначено, що неврегульованість механізму сплати винагороди за використання прав на сорти рослин завдає великих збитків власникам патентів. Розглянуто ситуацію щодо обігу на ринку контрафактного насіння, що значною мірою знижує ефективність селекційної роботи та стримує формування умов для створення конкурентоспроможних та високоякісних сортів і розвитку внутрішнього ринку сільськогосподарських культур.

Ключові слова: насіннєвий матеріал, майнові права інтелектуальної власності, оцінка сортів, винагорода за використання сорту, контрафактне насіння.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются правовые аспекты защиты интеллектуальной собственности на сорта растений на украинском рынке семенной продукции, который зависит от роста урожайности зерновых культур. Совершенствование сортовых качеств выращиваемых культур и повышение качества семенного материала являются результатом эффективной селекционной работы. Акцентируется внимание на сложности проведения оценки стоимости сортов, которая необходима для введения нового сорта в коммерческий оборот. Отмечено, что нерегулированность механизма выплат вознаграждений за использование прав на сорта растений наносит большой ущерб владельцам патентов. Рассмотрена ситуация использования на рынке контрафактных семян, что в значительной степени снижает эффективность селекционной работы, сдерживает формирование условий для создания высококачественных конкурентоспособных сортов и тормозит развитие внутреннего рынка сельскохозяйственных культур.

Ключевые слова: семенной материал, имущественные права интеллектуальной собственности, оценка сортов, вознаграждение за использование сорта, контрафактные семена.

ANNOTATION

The development of the Ukrainian seed market is based on a further increase in the yield of cereals due to the increase of adaptive capacity while maintaining the achieved level of productivity in the best modern varieties. The solution to these problems depends

on the efficiency of breeding operations. Further successes in the breeding process are largely related to the acquisition and protection of intellectual property rights for plant varieties in the seed market. Considering the importance of developing the seed variety market as a material carrier of intellectual property rights, one of the most important issues is respecting the rights of the owners of the varieties. The article explores the legal aspects of intellectual property protection for plant varieties in the Ukrainian seed market, which depends on the further increase in grain yield. Improvement of varietal qualities of cultivated crops and improvement of quality of seed material is the result of effective breeding work. It is emphasized that when using plant varieties, all rights regulated by the Law of Ukraine "On Protection of Rights to Plant Varieties" must be respected: personal non-property intellectual property rights for the plant variety; intellectual property rights to a plant variety; intellectual property right to plant variety distribution. The scope of commercial transactions involving intellectual property is constantly changing. Therefore, any intellectual property right requires an estimate of its value on the way to commercial exploitation. Emphasis is placed on the complexity of evaluating the value of varieties. It is noted that the non-regulation of the mechanism of payment of compensation for the use of plant variety rights causes great damage to patent holders. The situation on circulation in the market of counterfeit seeds is considered, which significantly reduces the efficiency of breeding work, slows down the formation of conditions for creating competitive and high quality varieties and impedes the development of the internal market of crops. Addressing these issues will help further growth of the agro-industry and will be the key to the formation of a positive international image of our country.

Key words: seed material, intellectual property rights, evaluation of varieties, remuneration for use of the variety, counterfeit seeds.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Збільшення валового збору зерна та поліпшення його якості завжди було пріоритетним завданням агропромислового виробництва України, яку справедливо називають житницею Європи. Підвищення виробництва зернових культур є фундаментом продовольчої безпеки країни та джерелом фінансових надходжень у державний бюджет. Зростання обсягів експорту української аграрної продукції є

ознакою успішної переорієнтації виробників на закордонні ринки через гармонізацію стандартів з Європейським Союзом.

В основі розвитку українського ринку насінневої продукції лежить подальше зростання врожайності зернових культур через підвищення адаптивного потенціалу зі збереженням досягнутого рівня продуктивності у найкращих сучасних сортів. Рішення цих завдань залежить від ефективності селекційних робіт. Подальші успіхи у селекційному процесі значною мірою пов'язані з дотриманням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин на ринку насіння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Правові аспекти охорони об'єктів права інтелектуальної власності в Україні досліджувалися в наукових працях О. Святоцького [1], П. Цибульова [2], І. Дахно [3], О. Мельника [4], Ю. Капіци [5], Г. Андрущук [1], О. Підпригори [6] та ін. Значний внесок у розвиток ринку насіння, розроблення методологічних та методичних засад у сфері комерційного обігу насінневої продукції й садивного матеріалу та правових аспектів охорони нових сортів рослин та захисту прав селекціонерів зробили такі вчені, як Л. Глухівський [7], О. Пічкур [8], О. Захарчук [9], М. Паладій [10] і багато інших. Ураховуючи важливість розвитку ринку сортового насіння як матеріального носія об'єктів права інтелектуальної власності, одним із найважливіших питань є дотримання прав власників сортів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити питання комерційного обігу насіння й садивного матеріалу через призму правових норм, що застосовуються у сфері охорони прав інтелектуальної власності на сорти рослин та пов'язані з виплатою винагороди селекціонерам і власникам сортів за використання селекційних інновацій у рослинництві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якість насінневого матеріалу та дотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур визначає успішність рослинницької галузі. В умовах зміни клімату сортозаміна та сортооновлення відіграють важливу роль у підвищенні ефективності виробництва посівного і товарного насіння. Вибираючи сорти, виробникам слід брати до уваги потенціал урожайності, адаптивність і пластичність сортів, оцінювати показники зимо- і посухостійкості, враховувати рівень стійкості проти шкідників і збудників хвороб. Це допоможе отримати добрі посіви й підвищити врожайність вирощуваних культур.

У Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, знаходяться понад 13 тис сортів, із них майже 33% припадає на зернові культури та понад 20% – на соняшник, сою і ріпак.

Згідно із Законом України «Про насіння і садивний матеріал» [11], використання для сівби/посадки насіння та/або садивного матеріалу, що не має відповідного сертифіката, забороняється. Сертифікації підлягають:

- насіння і садивний матеріал сорту, занесеного до Реєстру сортів рослин України;
- насіння і садивний матеріал сорту, занесеного до Переліку сортів рослин Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), тих рослин, до схем сертифікації яких приєдналася Україна та які вирощуються з метою експорту.

Отже, під час використання сортів рослин мають бути дотримані всі права, регламентовані Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» [12]: особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин.

Автор сорту – особа, яка створила сорт, набуває особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин. Згідно зі ст. 37, автор сорту має право: перешкоджати іншим особам привласнювати та спотворювати його авторство; вимагати не розголошувати його ім'я як автора сорту і не зазначати його у публікаціях; вимагати зазначення свого імені під час використання сорту, якщо це практично можливо. Цей перелік особистих немайнових прав автора не є вичерпним та підтверджується свідоцтвом про авторство на сорт рослин.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин закріплені ст. 39 вказаного Закону та передбачають право володільця патенту на використання сорту та виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту іншими особами, яке полягає у тому, що ніхто без дозволу володільця патенту не може здійснювати щодо посадкового матеріалу сорту такі дії: а) виробництво або відтворення (з метою розмноження); б) доведення до кондиції з метою розмноження; в) пропонування до продажу; г) продаж або інший комерційний обіг; д) вивезення за межі митної території України; е) ввезення на митну територію України; є) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах а–е. Вказані права посвідчує патент на сорт рослин.

Майновим правом інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, що регулюється ст. 39¹ [12], є право його володільця на поширення сорту і на дозвіл чи заборону поширення сорту іншими особами. Право на дозвіл чи заборону поширення сорту полягає у тому, що без дозволу власника майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин не можуть здійснюватися щодо посадкового матеріалу сорту такі дії: а) пропонування до продажу; б) продаж або інший комерційний обіг; в) зберігання для будь-якої із цілей, зазначених у пунктах а і б. Посвідчує це право відповідний охоронний документ, яким є свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин.

Коло комерційних операцій, де залучаються об'єкти інтелектуальної власності, постійно змінюється, тому на шляху до введення у комерційний обіг будь-якому об'єкту права інтелектуальної власності потрібна оцінка його вартості. Оцінка вартості сортів рослин застосовується у разі:

- внесення вартості сорту до статутного капіталу;
- постановки на бухгалтерський облік у складі нематеріальних активів;
- придбання майнового права інтелектуальної власності;
- продажу ліцензії на використання сорту рослин;
- застави майнового права інтелектуальної власності;
- страхування майнового права інтелектуальної власності;
- визначення стартової ціни майнового права інтелектуальної власності для контрактів, аукціонів, торгів тощо.

Усі офіційні методи оцінки вартості об'єктів права інтелектуальної власності, у тому числі щодо сортів, визначено Національним стандартом № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» [13].

Для проведення оцінки застосовуються дохідний, порівняльний і витратний методичні підходи. Сутність дохідного підходу полягає в акумулюванні у ціні передбачуваних надходжень за користування та/або розпорядження об'єктом інтелектуальної власності. Порівняльний підхід застосовується для визначення вартості об'єкта шляхом порівнянь цінового діапазону угод купівлі-продажу аналогічних об'єктів, але з урахуванням особливостей оцінюваного об'єкта. Оцінка з використанням витратного підходу базується на припущенні, що вартість об'єкта інтелектуальної власності дорівнює сумі витрат на його створення і доведення до стану, придатного для впровадження. Найбільш уживаним методом є дохідний.

Процес установаження дійсної цінності інтелектуальної власності надзвичайно складний. На відміну від традиційних матеріальних об'єктів оцінки у цьому процесі визначається вартість обсягу прав на результати інтелектуальної праці.

Відповідно до розрахованої вартості сорту визначається розмір виплат власнику сорту за його використання суб'єктами господарювання у сфері насінництва та товарного виробництва продукції рослинництва. З отриманих коштів селекціонерам – авторам сортів сплачується авторська винагорода у розмірі, передбаченому Постановою КМУ № 1183 [14]. Згідно з п. 2, «винагорода автору за створення сорту визначається в розмірі не менше ніж 5% загальної суми коштів, отриманих роботодавцем (власником сорту) за використання сорту (на час використання сорту)».

Ефективне використання сорту може тривати не менше п'яти-шести років або навіть про-

тягом 30 років – до завершення терміну чинності майнових прав. У цей період відбувається активне розмноження та продаж насінневого матеріалу, укладання ліцензійних угод на використання прав на сорт. У випадку комерційного обігу насіння [12] ліцензіатами здійснюються виплати за використання сорту. Однак законодавством не врегульовано питання сплати винагорода за використання насінневого матеріалу для власних потреб. Через відсутність офіційної статистики сортових посівів проконтролювати використання сорту насіння як для комерційної діяльності, так і для власних потреб практично неможливо.

На вітчизняному ринку неврегульованість механізму сплати винагорода за використання сортів рослин завдає великих збитків власникам патентів і селекціонерам через утрачену вигоду, яка могла бути спрямована на формування умов для створення конкурентоспроможних та високоякісних сортів і розвитку внутрішнього ринку насіння.

На ринку насіння поряд із динамічною конкурентною боротьбою має місце й недобросовісна конкуренція. Нелегальний обіг насіння порушує права власників сортів. Оскільки контрафактне насіння дешевше, господарюючі суб'єкти, прагнучи оптимізувати витрати на його придбання, ризикують утратити прибутки. Економія на насінневому матеріалі на 100 га посіву в 5 тис доларів, несприятливі умови вирощування і невідповідні характеристики насіння можуть призвести до недоотримання 20-30% урожаю із засадженої ділянки та до втрати більше ніж 40-50 тис доларів [15].

Дослідження із цієї проблеми показують, що нелегальний обіг насіння і занадто мала обізнаність фермерів про переваги, пов'язані з використанням кондиційного насіння, є головними загрозами для держави. «Сірий» ринок насіння в Україні, де відбуваються тіньові сплати роялті за використання інтелектуальної власності без сплати відповідних відрахувань у державний бюджет країни, оцінюється приблизно у 90% [9, с. 41].

Вступ України у Світову організацію торгівлі, приєднання до Схем сортової сертифікації насіння ОЕСР, ратифікація Конституції Міжнародної асоціації з контролю над якістю насіння забезпечили вихід вітчизняних виробників насінневої продукції на міжнародний ринок та повноправне членство України в Міжнародній асоціації з контролю над якістю насіння (ІСТА). Ці кроки дали змогу видавати сертифікат міжнародного зразка на якість насіння, зменшили перешкоди для руху насіння між державами, оскільки сертифікат ІСТА на насіння визнається всіма країнами – членами цієї міжнародної асоціації. Проте ст. 20 Закону «Про насіння і садивний матеріал» [11] під час увезення насіння на територію України передбачено визнання міжнародних сертифікатів ІСТА та/або ОЕСД на насіння без проведення

додаткових досліджень, а процедура видачі міжнародних сертифікатів на вивезення насіння за межі України з одночасним урегулюванням прав власників сортів не має чіткого механізму, що ускладнює міжнародну торгівлю насіннєвим матеріалом. Порядком проведення сертифікації, видачі та скасування сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал [16] ця процедура також не врегульована.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На вітчизняному ринку насіння існують певні проблеми з дотриманням норм добросовісної конкуренції, забезпеченням захисту прав авторів і власників сортів, урегулюванням механізму сплати винагороди за використання прав на сорти рослин.

Шляхи вирішення цих питань полягають у застосуванні системного підходу з одночасним удосконаленням законодавчої бази, а саме:

- формуванні правового середовища з реальними умовами, що забезпечують захист прав інтелектуальної власності на сорти рослин;

- обов'язковості надання суб'єктами, що використовують у своїй діяльності сорти рослин, статистичної звітності щодо площ посівів, урожайності, обсягів купівлі-продажу сортового насіння тощо;

- налагодженні прозорого механізму сплати винагороди за використання сортів, що унеможливить порушення прав власників сортів, збільшить надходження на рахунки селекційних установ та сприятиме розвитку вітчизняної селекції;

- забезпеченні фінансової підтримки аграріїв, які закупають насіннєвий матеріал у офіційних компаній-постачальників, що убезпечить розповсюдження контрафактного та фальсифікованого насіння;

- всебічній підтримці легальних виробників насіння у подоланні випадків недобросовісної конкуренції.

Ці заходи дадуть змогу розширити вітчизняну торгівлю насіннєвою продукцією з чітким дотриманням прав власників сортів.

Важливим кроком є також приведення у відповідність насіннєвого законодавства до міжнародних норм, що дасть можливість вітчизняним товаровиробникам освоювати міжнародний ринок насіння.

Отже, вирішення цих питань сприятиме подальшому зростанню агропромислової галузі та стане запорукою формування позитивного міжнародного іміджу нашої країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : науково-практичне видання : у 4-х т. / за ред. О.Д. Святоцького. Київ, 1999.
2. Цибульов П.М. Розподіл майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, що створені з використанням державних коштів. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. Вип. 1. Т. 2. С. 187-190.

3. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності : навчальний посібник. Київ, 2006. 278 с.
4. Мельник О.М. Охорона інтелектуальної власності в Україні. *Форум права*. 2014. № 2. С. 258-261.
5. Право ІВ ЄС та законодавство України / Ю.М. Капіца та ін. Київ : Слово, 2006. 1104 с.
6. Право інтелектуальної власності. Академічний курс : підручник / О.А. Підпригора та ін. ; за ред. О.А. Підпригори. Київ, 2004. 672 с.
7. Глухівський Л.Й. Про відповідність національного законодавства з охорони прав на сорти рослин Міжнародній конвенції з охорони нових сортів рослин. *Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2005. № 1. С. 109-120.
8. Пічкур О.В. Проблемні питання охорони прав на сорти рослин – нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2004. № 2. С. 3-9.
9. Захарчук А. Проблеми комерційного обігу насіння та виплат за використання інтелектуальної власності в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 11. С. 39-43.
10. Паладій М. Тенденції розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Право України*. 2008. № 2. С. 98-102.
11. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 411-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15> (дата звернення: 10.09.2019).
12. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квіт. 1993 р. № 3116-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення: 12.09.2019).
13. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності : Постанова КМУ від 03 жовт. 2007 р. № 1185. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-п> (дата звернення: 12.09.2019).
14. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» : Постанова КМУ від 19 серп. 2002 р. № 1183. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-п> (дата звернення: 16.09.2019).
15. Жемойда О. Підробка насіння: канали та методи запобігання розповсюдженню. *Пропозиція*. 2016. Спецвипуск. С. 8-10. URL : <https://propozitsiya.com/ua/gynok-nasinnya-v-ukrayini-yak-rozpoznaty-kontrafaktni-nasinnya> (дата звернення: 18.09.2019).
16. Про затвердження Порядку проведення сертифікації, видачі та скасування сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал та форм сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал : Постанова КМУ від 21 лют. 2017 р. № 97. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/97-2017-п> (дата звернення: 24.09.2019).

REFERENCES:

1. Sviatotskyi O.D. (1999) *Intelektualna vlasnist v Ukraini: pravovi zasady ta praktyka* [Intellectual property in Ukraine: legal principles and practice]. Kyiv. (in Ukrainian).
2. Tsybulov P. M. (2012) Rozpodil mainovykh prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti, shcho stvoreni z vykorystanniam derzhavnykh koshtiv [The allocation of property rights to intellectual property objects created using public funds]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 1, no. 2, pp. 187-190.
3. Dakhno I.I. (2006) *Pravo intelektualnoi vlasnosti* [Intellectual property rights]. Kyiv. (in Ukrainian).
4. Melnyk O.M. (2014) Okhorona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Intellectual property protection in Ukraine]. *Forum prava*, no. 2, pp. 258-261.

5. Kapitsa Y.M. (2006) *Pravo intelektualnoi vlasnosti yevropeiskoho soiuzu ta zakonodavstvo Ukrainy* [Protection of the intellectual property of the European Union and the legislation of Ukraine]. Kyiv: Vydavnychi Dim "Slovo". (in Ukrainian).
6. Pidoryhora O.A. (2004) *Pravo intelektualnoi vlasnosti* [Intellectual property rights]. Kyiv. (in Ukrainian).
7. Hlukhivskiy L.Y. (2005) Pro vidpovidnist natsionalnogo zakonodavstva z okhorony prav na sorty roslyn Mizhnarodnii konventsii z okhorony novykh sortiv roslyn [Compliance of national legislation on the protection of plant variety rights with the International convention for the protection of new varieties of plants]. *Sortovyvchennia ta okhorona prav na sorty roslyn*, no. 1, pp. 109-120.
8. Pichkur O.V. (2004) Problemni pytannia okhorony prav na sorty roslyn – netradytsiini obiekty prava intelektualnoi vlasnosti [Issues of plant protection rights - non-traditional intellectual property objects]. *Intelektualna vlasnist*, no. 2, pp. 3-9.
9. Zakharchuk A. (2016) Problemy komertsiiinoho obihu nasinnia ta vyplat za vykorystannia intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Problems of commercial seed turnover and payments for the use of intellectual property in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 39-43.
10. Paladii M. (2008) Tendentsii rozvytku zakonodavstva u sferi intelektualnoi vlasnosti [Trends in the development of legislation in the field of intellectual property]. *Pravo Ukrainy*, no. 2, pp. 98-102.
11. Pro nasinnia i sadyvnyi material : Zakon Ukrainy vid 26.12.2002 r. № 411-IV. Data onovlennia: 04.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15> (accessed 10 september 2019).
12. Pro okhoronu prav na sorty roslyn : Zakon Ukrainy vid 21.04.1993 r. № 3116-XII. Data onovlennia: 04.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (accessed 12 september 2019).
13. Otsinka mainovykh prav intelektualnoi vlasnosti : Postanova KМУ vid 03.10.2007 r. № 1185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-p> (accessed 12 september 2019).
14. Pro zakhody shchodo realizatsii Zakonu Ukrainy "Pro okhoronu prav na sorty roslyn" : Postanova KМУ vid 19.08.2002 r. № 1183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-p> (accessed 16 september 2019).
15. Zhemoida O. (2016) Pidrobka nasinnia: kanaly ta metody zapobihannia rozpovsiudzhenniu [Seed falsification: kagals and methods to help spread the seed]. *Propozytsiia*, issue Special, 8-10 URL: <https://propozitsiya.com/ua/rynok-nasinnia-v-ukrayini-yak-rozpiznaty-kontrafaktni-nasinnia> (in Ukrainian) (accessed 18 september 2019).
16. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia sertyfikatsii, vydachi ta skasuvannia sertyfikatov na nasinnia ta/abo sadyvnyi material ta form sertyfikatov na nasinnia ta/abo sadyvnyi material : Postanova KМУ vid 21.02.2017 r. № 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/97-2017-p> (accessed 24 september 2019).